

НАПИСАННЕ ЭЎРЫСТЫЧНАЙ КАЗКІ НА ЗАНЯТКАХ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)»

Албут А.А.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Разглядаецца месца і мэтазгоднасць у вывучэнні дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» такога задання, як напісанне эўрыстычнай казкі. Паказаны падрыхтоўчы этап да самога задання і прыклады работ студэнтаў першага курса.

Як вынікае з назвы вучэбнай дысцыпліны, адной з важных задач курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» з'яўляецца знаёмства студэнтаў з профільнай тэрмінасістэмай і падрыхтоўка да выкарыстання беларускамоўнай спецыяльнай лексікі ў прафесійным маўленні. Зрэшты, развіццё звязнага, лагічнага, багатага, выразнага маўлення – таксама прыярытэт дадзеных заняткаў. Са студэнтамі-першакурснікамі важна знаходзіць магчымасць для ўдасканалвання маўлення, вуснай і пісьмовай маўленчай практыкі, паколькі падчас падрыхтоўкі да паступлення яны засяроджваліся больш на вывучэнні асобных моўных фактаў, спасціжэнні сістэмнай арганізацыі мовы (развівалі моўную кампетэнцыю) для праходжання цэнтралізаванага тэсціравання. Плённым бачыцца заданне па напісанні эўрыстычнай казкі.

Што такое эўрыстыка ў першым набліжэнні дапамагае зразумець тлумальны слоўнік: «1. Спецыяльныя метады, якія выкарыстоўваюцца ў працэсе адкрыцця новага; 2. Навука, якая вывучае прадуктыўнае творчае мысленне.; 3. Метад навучання пры дапамозе навадных пытанняў, а таксама тэорыя такой метадыкі» [1]. Аднак хіба здольны навучэнец у рамках звычайных практычных заняткаў ды дамажных заданняў, нібыта навуковец, адкрываць новае? Але эўрыстычны падыход і не ставіць такой мэты: «Адкрыццё – не пошук новых земляў, а напаўненне таго, што ўжо маем, сваім сэнсам і зместам» [2]. Характэрнай асаблівасцю рэалізацыі эўрыстычнага падыходу з'яўляюцца *адкрытыя заданні* – заданні, для якіх няма адзіна правільнага, універсальнага адказу. Творчае заданне па стварэнні ўласнага тэксту належыць да адкрытых заданняў. Сёння эўрыстычны падыход у вышэйшай адукацыі актуальны, надзённы, актыўна развіваецца. Так, пад эгідай і на базе БДУ створаны Міжуніверсітэцкі партал «Метадалогія, змест, практыка крэатыўнай адукацыі» [3]. У БДУІР таксама ёсць рэалізаваныя праекты і педагогі-прыхільнікі эўрыстычных метадык. Паглыбляе і развівае веды студэнтаў у фізіцы праект «Эўрыстыка ў фізіцы» І.І. Ташлыковай-Бушкевіч, дацэнта кафедры фізікі, к.ф.-м.н. [4]. На кафедры агульнаадукацыйных дысцыплін галіну эўрыстыкі тэарэтычна і практычна развівае старшы выкладчык магістр педагогічных навук Н.П. Храшчова [5].

Адрасат казкі, няхай яна і будзе крыніцай нейкіх сур'ёзных ведаў пра свет, – дзіця. Тут дарэчы згадаць папулярную кнігу «Эвристические сказки. Обучение через открытие. Приключения Лисёнка и его друзей» [6], разлічаную на ўзрост 4–8 гадоў. Але калі ты змог нешта патлумачыць дзіцяці, значыць, ты сам няблага разабраўся ў тэме. Таму паспрабаваць сябе ў ролі аўтара эўрыстычнай казкі будзе плённым замацаваннем профільных ведаў і навыкаў звязнага беларускага маўлення для студэнта. Прапануецца працаваць з такім заданнем, пачынаючы з тэмы 11 «Навуковы стыль», паколькі папярэдне ўжо актуалізаваны веды пра асаблівасці кожнага стылю (тэма 10), а таксама адбылося знаёмства з прыкладамі беларускамоўнай камп'ютарнай лексікі і яе крыніцамі (тэмы 8–9).

Прывядзём прыклад практыкавання-падрыхтоўкі да напісання эўрыстычнай казкі.

Заданне 1. Прачытайце тэкст. Вызначце стыль, жанр, тып тэксту

Акарына

Более за 150 гадоў таму ў Італіі, у мястэчку Бурдыё, нарадзілася дзіўнае гусяня. Яно ніяк не магло навучыцца казаць «га-га-га». А ўсе ж гусі толькі гэтак і кажуць: і шэрыя, і белыя, і малыя, і вялікія.

І хоць дзіўнае гусяня надта прыгожа спявала, не любілі яго ні сваякі, ні суседзі. Бо цяжка было прызнацца ў тым, што такі талент ім не дадзены. Толькі гаспадар Джузэпэ Данацы, майстар музычных інструментаў, вельмі любіў гусяня. Любіў і шкадаваў, што яно вельмі самотнае. Спрабаваў Джузэпэ зрабіць інструмент, які зможа размаўляць з малым птушанём. І ўсялякія пароды дрэваў шукаў, і струны спрабаваў да карпусоў рознай формы прыладаваць – але нічога не атрымлівалася. Ды вось аднойчы пабачыў майстар, што любіць спяваць гусяня побач з глінаю. Нахіліўся, узяў гліны, размяў у руках, і выпадкова атрымалася нешта падобнае да гусяняці. Зрабіў майстар у ім драўлянай палачкай дзесяць адтулін, восем з якіх знаходзіліся на спіцы, а дзве – на живоціку, упрыгожыў светла-карычневай палівай, абпаліў у печы ды паспрабаваў зайграць. І адбыўся цуд – дзіўнае гусяня перастала быць самотным.

Інструмент Данацы назваў «акарына», што на італьянскай мове значыць гусяня. І сталася так, што хутка акарыны разляцеліся па ўсёй Еўропе. І, канечне ж, прыляцелі ў Беларусь – зямлю, як казаў пісьменнік Уладзімір Караткевіч, пад белымі крыламі. Абжыліся ў нас, а ў адпаведнасці з беларускай традыцыяй набылі цыліндрычную форму.

І так прыйшліся даспадобы акарынам беларуская зямля і тутэйшыя музыкі, што ніякія краі іх болей не вабяць [7].

Заданне 2. Параўнайце наступнае ўласна навуковае апісанне акарыны з апісаннем у тэксце вышэй:

Акарына – музычны інструмент класа аэрафонаў віду глабулярных (шарападобных) флейт.

Падчас аналізу тэксту студэнты адзначыць, што ён разлічаны на дзяцей, пры гэтым не проста забаўляе, але і інфармуе, з'яўляецца апаваданнем з элементамі апісання. Такім чынам, будуць выяўлены рысы *мастацкага і навуковага стыляў*. Раіцца праводзіць падрабязны стылістычны аналіз, каб навучэнцы разумелі, як «зроблены» тэкст эўрыстычнай казкі, чаму ён больш наглядны і для непадрахтванага чытача больш зразумелы, чым навуковая дэфініцыя. Далей прапануецца папрасіць студэнтаў напісаць уласную эўрыстычную казку паводле тых профільных тэрмінаў, з якімі адбывалася знаёмства на занятках, маючы за ўзор тэкст падрыхтоўчага практыкавання. Выкананне задання можна правесці калектыўна, агучыць сачыненні перад калегамі і разам паразважаць, ці атрымалася дасягнуць пастаўленай мэты. Звычайна поўнаму дасягненню мэты перашкаджае ўхіл у навукова-папулярны падстыль навуковага стылю, адсутнасць фабулы, сюжэта. Аднак і такія сачыненні вартыя ўвагі і калектыўнага ўхвалення – у любым выпадку аўтар трэніруецца «ўпакоўваць» веды ў розныя моўныя сродкі (стылі), а гэта сама па сабе задача не з лёгкіх.

Прывядзём прыклады эўрыстычных казак, напісаных першакурснікамі.

Мікіта Гарашчук

Як падсмажыць яечню? «Ну і пытанне, – скажаце вы. – Гэта ж усе ведаюць. Трэба ўзяць яйкі, паставіць патэльню на агонь, наліць на яе алею... І наогул, якое дачыненне мае яечня да тэмы нашай гутаркі?

Сама яечня, можа, і ніякага. А вось працэс яе падрыхтоўкі – самае непасрэднае. Зірніце на схему. Бачыце, гэтак простая кулінарная аперацыя пры поўным пералічэнні магчымых варыянтаў мае выгляд даволі доўгага і разгалінаванага апісання паслядоўнасці дзеянняў. Гэта значыць, кажучы прафесійнай мовай, перад вамі блок-схема праграмы падрыхтоўкі яечні. Менавіта такая праграма спатрэбілася б, калі б вы даручылі гэтую аперацыю нейкаму робату-кухару пад кіраваннем ЭВМ.

Электронная вылічальная машына, пра якую я вяду гаворку, паводле шырока распаўсюджанага азначэння з'яўляецца «ўніверсальнай праграмаванай прыладай для аўтаматычнай апрацоўкі інфармацыі». Магчыма, вы з гэтым азначэннем ужо знаёміліся на ўроках інфарматыкі ў школе. Але, як кажуць, паўтарэнне – маці навучання.

Універсальнае азначае, што машына здольная вырашаць шырокі спектр задач у залежнасці ад канкрэтнай неабходнасці. Паняцце праграмаванае якраз падказвае нам шлях да ажыццяўлення такой універсальнасці – трэба кожны раз падказваць машыне, што менавіта яна будзе рабіць. Гэта значыць, скласці для яе праграму дзеянняў. Алгарытм праграмы падсмажвання яечні.

У прыцыпле ўсе мы ўмеем праграмаваць як сваю, так і чужую працу. Паназірайце, напрыклад, хоць бы за працай шафёра, які мяняе прабітае кола. Быць можа, сам таго не ўсведамляючы, ён ажыццяўляе свае дзеянні па строга распрацаванай, паслядоўнай праграме. Калі вы возьмецеся запісаць дзеянні шафёра ў якасці інструкцыі для іншага, неспрактыкаванага кіроўцы, то ў вас атрымаецца прыкладна наступнае:

1. Пастаўце машыну на ручны тормаз.
2. Дастаньце з багажніка дамкрат, гаечны ключ.
3. Зніміце каўпак з прабітага кола.
4. Прыслабце балты мацавання.
5. Падніміце машыну на дамкратце.
6. Выверніце балты, якія мацуюць кола.
7. Зніміце кола.
8. Дастаньце «запаску».
9. Пастаўце запасное кола на месца прабітага.
10. Зацісніце балты.
11. Апусціце дамкрат.
12. Зацягніце балты да канца.
13. Надзеньце каўпак.
14. Пакладзіце дамкрат, прабітае кола і гаечны ключ у багажнік.
15. Усё, багажнік зачыніць, можна ехаць далей.

Уласна кажучы, прыкладна такія ж праграмы складаюць і праграмісты. Толькі працуюць па іх не людзі, а машыны. Каб скласці такую праграму, патрэбныя ўсяго толькі дзве якасці: па-першае, праграміст павінен сабе добра ўяўляць сутнасць апісванага працэсу і, па-другое, быць уважлівым, каб не пераблытаць паслядоўнасць аперацый.

Дана Конанава

Цэнтральны працэсар (ЦП) завуць мозгам персанальнага камп'ютара (ПК), па аналогіі з чалавечым мозгам, які таксама выконвае асноўную працу па апрацоўцы і кіраванні данымі ў нас.

ЦП вельмі важны для ПК, менавіта ад яго залежыць, наколькі хутка той будзе працаваць, ажыццяўляць многія паўсядзённыя задачы.

Цэнтральны працэсар – гэта вялікая скрыня з ячэйкамі. У ячэйках ляжаць запалкі.

ALU – гэта такі дзядзька. Ён чытае кнігу, і ў кнізе напісана, з якой ячэйкі ў якую перакласці колькі запалак пры вызначаных умовах.

Кніга вельмі вялікая, дзядзька перакладае запалкі вельмі хутка. Атрымліваецца, што мы не заўважаем як ён гэта робіць, а бачым толькі вынік, які нас вельмі здзіўляе, бо мы не разумеем, як дзядзька шляхам перакладання нейкіх там запалак можа столькі рабіць.

Іван Бажко

Ёсць у свеце такія маленькія прылады – трыгеры. І яны заўсёды або вясёлыя, або сумныя. І не можа з імі быць нічога паміж гэтым. Іх настрой змяняецца вельмі-вельмі хутка, нават нельга заўважыць.

Звычайна жыць аднаму вельмі сумна і заўсёды хочацца, каб хтосьці быў побач. Так і маленькія трыгеры пачалі збірацца разам, а калі ўсталі побач у радок, атрымалася паслядоўнасць вясёлых і сумных трыгераў. І заўважылі, што паслядоўнасцей такіх можа быць вельмі шмат. Паслядоўнасць трыгераў назвалі рэгістрам, сумныя трыгеры – нулікамі, а вясёлыя – адзінкамі. І сталі такім чынам, праз адзінкі і нулікі кадзіраваць словы, лічбы, літары і ўсе астатнія даныя.

А трыгеры жывуць шчасліва, то сумуючы, то веселячыся, і прыносяць вялікую карысць людзям.

Аляксей Бобрык

У маленькага Андрэйкі была цудоўная цацка: мазаіка, атрыманая ад маці на дзень нараджэння. Але гэта была незвычайная мазаіка. Яна складалася з мноства рознакаляровых квадрацікаў, якія можна было розным чынам мацаваць да дошкі. Такім чынам Андрэй мог атрымаць шмат цікавых малюнкаў толькі з дапамогай квадрацікаў...

Фарміраванне малюнкаў у растравай графіцы не вельмі адрозніваецца ад мазаікі Андрэя. Квадрацікі, з якіх фарміруецца малюнак, мы называем пікселямі. Піксель з'яўляецца найменшым лагічным элементам двухмернага лічбавага малюнка ў растравай графіцы. Піксель – непадзельны аб'ект прамавугольнай або круглай формы, які характарызуецца пэўным колерам. Растравы малюнак складаецца з пікселяў, размешчаных па радках і слупках. Элементы мазаікі Андрэя былі даволі вялікімі, таму атрымаць дэтальны малюнак было складанай справай. Лагічна палічыць, што чым меншыя састаўныя часткі малюнка – квадрацікі, тым больш дэтальным ён атрымаецца. Чым больш пікселяў на адзінку плошчы змяшчае выява, тым больш яна дэтальная. Максімальная дэталазаванасць растравага малюнка задаецца пры яго стварэнні і не можа быць павялічана. Калі ж павялічваецца маштаб выявы, пікселі ператвараюцца ў буйное зерне, што пагаршае якасць малюнка.

Уладзіслаў Пятроў

Жылі-былі Windows і Linux. Да Windows прыходзіла больш сяброў дадому, таму што ён быў прасцейшы і вельмі прыемны чалавек. А Linux быў вельмі няпросты. Да яго прыходзіла вельмі мала людзей, але затое разумных, якія разбіраліся ў сваёй справе. Не любілі Windows і Linux адзін з адным размаўляць: лічылі адзін аднаго дурнымі, таму і ўнікалі ўзаемнага таварыства. Але гэта, можа, і да лепшага, вельмі ж яны розныя.

Лізавета Габрыяловіч

Жыў-быў маленькі камп'ютар, які зусім нядаўна сабралі на заводзе з мікрасхем, правадоў, плат і іншага. Гэты камп'ютар быў вельмі падобны да маленькага дзіцяці. Ён нічога не ведаў і не ўмеў. Праграмнае забеспячэнне для камп'ютара – гэта як школа для дзіцяці. Можна сказаць, што загрузка ў памяць камп'ютара праграмнага забеспячэння аналагічная працэсу навучання. Дзякуючы праграмнаму забеспячэнню камп'ютар сам падказвае карыстальніку, што трэба рабіць у той ці іншай сітуацыі, дапамагае выходзіць з цяжкіх становішчаў.

Анастасія Пачабут

Жыў-быў кот Барсік. І жыў ён у звычайнай кватэры, і былі ў яго добрыя гаспадары. Але яны кожны дзень працавалі, а Барсік заставаўся адзін у хаце і вельмі сумаваў. Часам ён ляжаў на канапе і марыў пра сябра, з якім можна было пагаварыць.

І вось аднойчы гаспадар прынёс дадому нейкую цікавую рэч. Барсік адразу падумаў, што яна падобная да мышкі: авальнае целыца, шэрага колеру і хвосцік ёсць. На наступны дзень гаспадары зноў пайшлі на працу, і Барсік вырашыў пазнаёміцца з новым насельнікам кватэры. Падышоў, панюхаў, тыкнуў лапкай, і раптам незнаёмая рэч яму падміргнула. Спалохаўся Барсік і кажа:

– Ты хто такая?

– Я камп'ютарная мышка, – адказала істота.

– А чаму гаспадар прынёс цябе дадому?

– Таму што гаспадару трэба працаваць з камп'ютарам, а без мяне гэта практычна немагчыма. Я дапамагаю кіраваць камп'ютарам так, як трэба гаспадару, і трансфармую яго рухі ў сігналы.

– А я ў камп'ютарах зусім не разбіраюся, – уздыхнуў Барсік.

– Хочаш, навучу? – спытала мышка.

– Хачу! – загарэліся вочы ў Барсіка.

І паказала яму мышка, як карыстацца камп'ютарам, і знайшоў Барсік у камп'ютары шмат цікавага. З таго часу сталі яны найлепшымі сябрамі, і гулялі разам, і знаёміліся з камп'ютарам, пакуль гаспадары былі на працы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Verbum : анлайнавы слоўнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://verbum.by/?q=%D1%8D%D1%9E%D1%80%D1%8B%D1%81%D1%82%D1%8B%D0%BA%D0%B0>. – Дата доступу : 20.04.2022.
2. Король, А.Д. *Технология эвристического обучения в высшей школе : теория и практика : методическое пособие / А.Д. Король.* – Минск : Вышэйшая школа, 2020. – С.10.
3. Межузовскі портал «Методология, содержание, практика креативного образования» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://didact.bsu.by/>. – Дата доступу : 20.04.2022.
4. Проект «Эвристика в физике» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.bsuir.by/ru/sector-studencheskoj-nauki/proekt-evristika-v-fizike>. – Дата доступу : 20.04.2022.
5. Natallia Khrashchova // Google Академия [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://scholar.google.ru/citations?user=BK94PSEAAAAJ&hl=ru>. – Дата доступу : 20.04.2022.
6. Король, А.Д. *Эвристические сказки. Обучение через открытие. Приключения Лисёнка и его друзей / А.Д. Король, Е.А. Воробьева.* – Минск : Аверсэв, 2020. – 94 с.
7. Малішэўскі, Я. *Незвычайная энцыклапедыя беларускіх народных інструментаў / Я. Малішэўскі, А. Спрынчан.* – Мінск : Мастацкая літаратура, 2010. - 102 с.